

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Helen Roosileht

Paistu Maarja koguduse pastoraadihoone visuaalne hinnang ja säilituse ettepanekud

Paistu tee 4, Paistu küla, Viljandi maakond

2024/2025 õppeaasta

Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituse
lõputöö

Viljandi 2025

Paistu pastoraadi üldandmed:

Aadress: Paistu tee 4, Paistu küla, Viljandi vald, Viljandi maakond

Katastriüksuse number: 57001:001:0083

Maa sihtotstarve: Maatulundusmaa 90%, Ühiskondlike ehitiste maa 10%

Esmane kasutuselevõtu aasta: 1830

Ehitisealune pind: 480,1 m²

Korruste arv: 2

Peamine kasutusotstarve: kogudushoone (mitteelamu 258,2 m²)
muu kolme või enama korteriga elamu (elamud 152,8 m²)

Hoone mõõtmed : kõrgus = 11,0 m
pikkus = 32,5 m
laius = 15,5 m

I

Joonis 1. Paistu pastoraadi krundiplaanid ja hoone asend (paremal sinisega märgistatud)¹

¹ Ehitusregister, <https://livekluster.ehr.ee/ui/ehr/v1/archive/ehitis/shr/112024349> (vaadatud (28.04.2025))

SISUKORD

Sisukord	3
Sissejuhatus	4
1. Ajalooline ülevaade	5
1.1. Paistu küla	5
1.2. Paistu pastoraadi hoone	6
2. Hoone hetkeseisundi visuaalne hinnang	8
2.1. Sokkel ja vundament	9
2.2. Seinad	11
2.3. Põrand ja vahelaed	13
2.4. Katus ja katusealune	15
2.5. Avatäited	16
2.5.1. Aknad	16
2.5.1. Uksed	17
2.6. Küttekolded ja soemüür	19
2.7. Interjöör	21
3. Säilitamise ettepanekud	23
4. Väärtused	25
Kokkuvõte	27
Kasutatud kirjandus ja teised allikmaterjalid	28

Sissejuhatus

Paistu pastoraadi hoone asub Paistu külas, Viljandi maakonnas. Valisin objekti isiklikust kokkupuutest ja huvist- hiljuti on minu elukohaks saanud Paistu küla ning seetõttu tunnen huvi ümbritsevate hoonete ja piirkonna ajaloo vastu.

Käesoleval hetkel on hoone valdavalt kasutuseta ning tagasihoidlik välimus ei tekita muljet ajaloolise väärtusega hoonest. Juurdeehitustega, akende vahetamiste, akende paigutuse muutuste, ukse lisamise ja ebaõnnestunud krohvi parandus töödega on muutunud hoone välisilme.

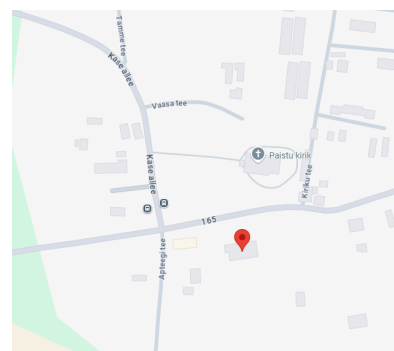

Joonis 2. Paistu pastoraadi tänava poolne vaade

Tagaküljelt viib endise peasissekäigu kaudu uhke trepp teisele korrusele, kus on väljaehitatud väike, ühetoaline korter ja pääs pööningule. Korter ehitati pastori elukohaks, kuid peale tema surma seisis korter aastaid tühjana. Täna on seal taas elanik.

Hoonet köetakse kütteperioodil mitme ahjuga regulaarselt, et hoida madalat niiskustaset. Paar aastat tagasi tegutses majas humanitaarabi keskus, mis tänaseks on tegevuse lõpetanud. Sedakaudu olengi majja sattunud mitmeid kordi ja silma jäi hoone ajalooline interjäär, vaatamata rohkearvulistele ümberehitustele, veidratele materjalide kasutamisele ning kaoatilisele sisustusele.

Käesolev töö annab võimaluse põhjalikumalt hinnata pastoraadihoone seisukorda, ning pakkuda välja omapoolsed ettepanekud hoone säilitamiseks.

Joonis 3. Pastoraadi hoone vastas, üle tee, asetseb Paistu kirik, mis on tüüpiline kihelkonnakeskusele. Hoone lõunapoolsest- e tagaküljest algab krundilt looduslik Loodi ürgorg ja looduspark.²

² <https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/maainfo>

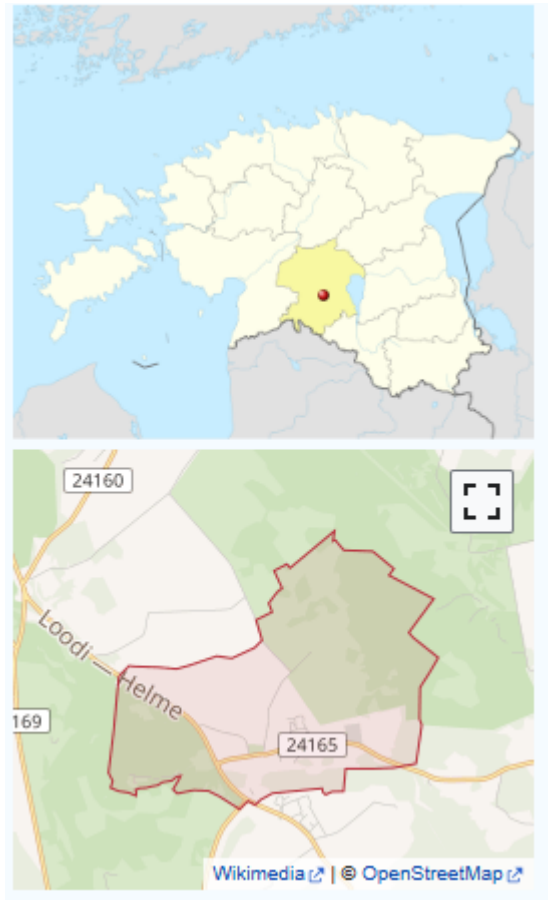
1. Ajalooline ülevaade

1.1. Paistu küla

Paistu küla asub Viljandi maakonnas, Viljandi linnast 13 kilomeetrit lõuna poole, Loodi ürgoru vahetus läheduses. Ürgorgu läbiv Pärsti oja ja läheduses asuvad allikad, orud ning metsad on mõjutanud nii küla asustust kui ka selle elanikke.³

Tänapäevane Paistu on väike, kuid ajalooliselt oluline asula, mille juured ulatuvad sügavale Eesti keskaega. Koht on olnud sajandeid kihelkonnakeskus ning selle areng on olnud tihedalt seotud kohaliku kiriku ja pastoraadiga. Paistu nime on allikates mainitud juba 13. sajandil, kuid asustust selles piirkonnas on olnud ka varasematel sajanditel. Kihelkond tekkis keskajal seoses kiriku rajamisega. Paistu kirik, mille kõrval asub ka uuritav pastoraadihoone, pärineb arvatavasti 13. sajandist, seega võib küla kui asula teket siduda just kiriku ümber kujunenud asustusega.

Kooliharidust on Paistu kihelkonnas antud juba 18. sajandil, 1786 aasta kirikukatsumisel on üles tähendatud, et Paistu koguduse hingekirjas on 6126 inimest, lugeda oskajaid on neist 2430. Kokku loeti 1 köstrikool ja 8 külakooli.⁵ Paistuga on seotud hulganisti kultuuri ja haridustegelasi- Jaan Bergman, Peeter Ainson, Salme Ekbaum, Friedrich August Saebelman, Mihkel Veske, Hain Henno, Juhan Kunder, Leppo Mikko, Juhan Muks.⁶

Joonis 4. Paistu asukohaplaanid⁴

³ <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=18267>

⁴ *Wikipedia: Paistu kirik ja pastoraat*. https://et.wikipedia.org/wiki/Paistu_kirik

⁵ Vaher, Max. (1934). Lühike ülevaade Paistu-Maarja ev.lut. usu kiriku ja kihelkonna elust-olust. Paistu-Maarja kogudus. (lk.25)

⁶ Luik Tiiu. (1998). Paistu kihelkond. Trükiekspert Viljandi (lk. 92-119).

1.2. Paistu pastoraadi hoone

Paistu pastoraat on kultuurilooliselt ja arhitektuuriliselt väärtuslik hoone ning kuulunud luteri kiriku juurde kui koguduse õpetaja elu- ja tööpaik.

Joonis 5. Hoone lõunaküljel algne peasissepääs 1938⁷

Joonis 6. Endise peasissekäigu juurest teisele korrusele viiv uhke trepp.

⁷ Paistu Maarja kiriku pastoraadihoone välisvaade. <https://dspace.ut.ee/items/3d9717f3-2e03-47e6-b2e3-a440430df837>

Joonis 7. Hoone lõunaküljel algne peasissepääs, mille ees oli kunagi veranda.

Pastoraadimaja ehitati 1828-1831 Heimtali mõisnik F. von Siversi rahastamisel. Kirikuõpetaja Maurach noorema jutu järgi oli maja niiske ja kohati ka sünge, õpetaja eluruumid olid põhja ja ida poolses küljes. Arvatavasti on tema kurb ja üksindus otsiv iseloom pärit sellest majast.⁸ Aja jooksul on pastoraati mitmel korral natsionaliseeritud ja tagastatud kirikule. 1964 kuulutas Viljandi RNS Täitevkomitee maja peremehetuks ja andis üle keskhaiglale, kümme aastat hiljem ehitati see ümber Paistu haiglaks. 1994 väikehaiglad likvideeriti ja Paistu vald otsustas sinna rajada hooldekodu.⁹ Paistu kogudus sai pastoraadihoone tagasi 2013 aastal.¹⁰

⁸ Vaher, Max. (1934). Lühike ülevaade Paistu-Maarja ev.lut. usu kiriku ja kihelkonna elust-olust. Paistu-Maarja kogudus. (lk.19).

⁹ Paistu vallas küpseb tuli pastoraadihoone pärast.- 1996. 14.III

<https://epl.delfi.ee/artikkel/50724548/paistu-vallas-kupseb-tuli-pastoraadihoone-parast>

¹⁰ Paistu pastoraat paistab uue aja künnisel lootusrikas. Eesti Kirik - 2013. 20.III <https://eestikirik.ee/17623>

2. Hoone hetkeseisundi visuaalne hinnang

Hoone hetkeseisundi visuaalne hinnang annab esmase ülevaate ehitise seisukorrast, kasutatud materjalidest ja hoolduse mõjudest ning võimaldab välja selgitada võimalike kahjustuste iseloomu ja ulatust.

Juba välise vaatluse põhjal on näha järgmiseid ehituslikke vigu:

- erineva suuruse ja ruudustikuga aknad
- lõpetamata sadeveesüsteemid
- hooldamata katusekate
- niiskuskahjustused soklil ja fassaadil

Joonis 8. Hoone põhjapoolne külg, praegune peasissepääs

2.1. Sokkel ja vundament

Hoonel on looduskivist vundament ja suhteliselt madal sokkel. Sokliosaga on visuaalselt vaadeldes ebaühtlase pinnaviimistlusega (laigulisus) ning mitmest kohast murenemas. Niiskuse kahjustused, rohetus ja krohvi irdumine viitavad kapillaarniiskuse ja drenaaži probleemile. Märgata on ilmastikukahjustusi ning varasema remonttöö ebaõnnestunud katseid ning tsementsegu kasutamist. Joonisel 9. on näha, et hoone vihmaveesüsteem juhib vee sokli lähedusse maapinda. Osade vihmaveetorude otste juures puudub igasugune äravoolu kast, kiviplaat või sadevee suunaja (joonis 10). Tegemist on tüüpilise pideva niiskukoormuse piirkondadega, mille puhul tuleb kriitiliselt üle vaadata vihmaveesüsteemi lahendus, pinnase kallakud ja võimalik vajadus drenaaži paigaldamiseks või uuendamiseks. Vertikaalsed ja diagonaalsed praod viitavad võimalikele liikumistele vundamendis, mis võivad olla seotud pinnase vajumise või külmakergetega.

Joonis 9. Sokli veekahjustus, korrastamata vihmavee vastuvõtja

Joonis 10. Vundamendi vajumisest seintesse tekkinud praod

Ettepanekud

- **Niiskuse edasine tõus** võib ohustada seinakonstruktsiooni alumisi osi ja kahjustada seinasiseseid puitelemente.
- **Krohvikihtide sobimatus** (tsementkrohvi lubikrohvi asemel) süvendab krohvi irdumist.
- **Vundamendi stabiilsus** vajab insener-tehnilist ülevaatus, eriti pragude piirkonnas.

2.2. Seinad

Paistu pastoraadi hoone välisilme jätab esmamuljel kulunud ja ebaühtlaselt hooldatud mulje. Visuaalsel vaatlusel ilmnesid tunnused, mis viitavad vähesele hooldusele ning ilmastikumõjudele. Hoone krohvitud kiviseinad on mitmes kohas pragunenud, ebaühtlase tooniga ning osaliselt koorunud. Nähtavad on vertikaalsed ja diagonaalsed pinnapraod, mis võivad viidata alusmüüri liikumisele või liigniiskusele.

Joonis 11. Pastoraadi hoone välisilme

Vanad lubikrohvad on kohati asendatud tsementpõhise krohviga, mis on hakanud omakorda kihistuma. See viitab mitte sobivate materjalide kasutusele varasemates remontides.

Selgelt nähtavad järgmised kahjustused:

- Krohvikihi koorumine, eriti alumises osas (sokli kohal), viitab pikaajalisele niiskuskooormusele ning valele krohvitüübile (tsementkrohv).
- Värvipinna mustad ja roosakad laigud fassaadil osutavad hüdroisolatsiooni puudumisele ja vihmavee ebaefektiivsele juhtimisele.
- Pragunemine seintel viitab pinnase liikumisele või vundamendi ebastabiilsusele.

Välisviimistlus on ilmselgelt hilisem: kasutatud on tsementkrohvi ja sünteetilist värvi, mis ei sobi ajaloolise kiviseina katmiseks ja põhjustab aurutakistuse suurenemist.

Siseseinad on osaliselt massiivsed looduskivi seinad (kandvad), osaliselt aga hilisemad kergvaheseinad.

Kahjustused ilmnevad joonis 12.:

- Viimistluse n.ö. mullitamine ja värvikihi koorumine näitab tugevat niiskuse survet seestpoolt- niiskus tõuseb vundamendist või seintele on lisandunud sisemisi niiskusallikaid (nt torustik)

Joonis 12. Siseseina kahjustused

- Krohvikihhi kihistumine viitab materjali liigniiskusele ja sellele, et kasutatud värv ei ole auruläbilaskev (nt lateks- või akrüülvärv ajaloolisel pinnal).
- Kohtades, kus krohv on seintelt täielikult irdunud, on võimalik näha ebaühtlase kvaliteediga parandusi.

Joonis 13. Koos krohviga koorunud viimistluskiht

Osades ruumides on seinad visuaalselt paremas seisukorras, kuid ka seal võib täheldada varjatud niiskuskahjustuse kahtlusi, näiteks ebamääraseid varje viimistluses ja väiksemaid värvikihi kihistusi. Siseviimistluses on kasutatud lateksvärv, mis annavad pinnale hingamatu kihi, põhjustades kondensatsiooni ja soolade kogunemist seina pinnale.

Joonis 14. mittesobivate värvidega värvitud seinad

Kõik kahjustused viitavad süsteemsele niiskusprobleemile, mitte pelgalt sisekliima küsimustele.

2.3. Põrand ja vahelaed

Enamus hoone ruumides on põrandad kaetud PVC-laadsete materjalidega. Iga ruumi põranda seisukord sõltub ruumi asukohast. Plastiku all on näha laudpõrandat, laudade laiuse ja paigaldustehnoloogia järgi võib järeldada hilisemat materjali vahetust. Joonis 15. on näha, et koridori põrand on osaliselt sisse vajunud niiskuse ja mädaniku tõttu, kus vundamendi niiskus pääseb tõenäoliselt rohkem konstruktsiooni. Selle põranda osa all asub niiske võlvkelder.

Joonis 15. Sisse vajunud põrand
läänepoolses maja otsas

Joonis 16. PVC all kahjustunud põrand ja lainetav põrandakate

Joonis 17. Mädanenud põrandalaud

Hoone pööningul hoiustatakse asju. Rajatud on käigutee, millelt kõrvale kalduda tundus ohtlik, sest vahelae lauad õõtsusid keharaskuse all. Massiivseid puidust sarikad tundusid visuaalsel hinnangul heas seisukorras. Ühtlane hallikas pind viitab vanusele ja tolmule. Kohati oli näha nõrgalt kaldus tugiposte, mis võib viidata kergele nihkele või vajumisele, mis vajaks lähemat tehnilist kontrolli. Tugistruktuuri toetavad ka tellistest laotud korstnajakalad ja seinad, mis jagavad katuse koormust kogu hoone ulatuses.

Joonis 18. Pööningu vahelae seisukord

2.4. Katus ja katusealune

Joonis 19. Visuaalselt hinnatud katus, sammaldunud põhjapoolne külg

Paistu pastoraadi katus on kaetud hoonele sobiliku punakaspruuni kiviga (eterniidist või savist või nendele sarnane materjal). Katuse joon (hari) on sirge ja ei näita läbivajumist, mis kinnitab eelnevalt vaadeldud ja hinnatud sarikate näilist tugevust. Samuti puudusid katkised või varisenud plaadid, mis näitab katusekatte visuaalset terviklikkust. Probleemiks on katusekatte põhjapoolne sammaldumine.

Joonis 20. Katuse lõunapoolne külg

Katuse sisekülk näitab, et katusekatte aluseks on vanad laudadest roovitus ilma aluskattekiile tuule- ja niiskustõkkeni.

2.5. Avatäited

Paistu pastoraadi hoone avatäited pärinevad erinevatest ajajärgudest ja seejuures pole arvestatud hoone tervikliku väljanägemisega ega materjalikasutuse põhimõtetega.

2.5.1. Aknad

Hoone aknad on eriilmelised- erinevate mõõtudega ja ruudustikuga. Akende paigutust on muudetud 1970-ndatel, kui maja ehitati ümber haiglaks.¹¹ Võrreldes arhiivifotosid, siis tundub algne akende asetus ainult idapoolses seinas (II korruse akendest ajaloolist pilti ei leidnud).¹² Akende välispinnal koorub värv, aga otsest mädaniku kahjustust ei tuvastanud. Siseruumides on akende seisukord rahuldav.

Joonis 21. Fassaadi põhjapoolne vaade

Joonis 22. Lääne- ja idapoolne vaade

¹¹ Paistu vallas küseb tüli pastoraadihoone pärast. - 1996. 14.III
<https://epl.delfi.ee/artikkel/50724548/paistu-vallas-kupseb-tuli-pastoraadihoone-parast>

¹² Pastoraadihoone 1938 <https://dspace.ut.ee/items/3d9717f3-2e03-47e6-b2e3-a440430df837>

Joonis 23. Sisevaade põhjapoolsetest akendest

2.5.2. Uksed

Visuaalsel vaatlusel ei tuvastanud ühtegi hoone
algupärast ust, uksed pärinevad stiililiselt 20. sajandi
keskpaigast, ajast millal maja ehitati ümber haiglaks.
Keldrikorruse ustel esinevad tugevad
värvikoorumised. Põhikorruse uste seisund on
rahuldav, naad pole algupärased, aga pärinevad hoone
ühest kasutusetapist. Keldrikorruse ustel:

- Tugevalt pragunenud ja kooruv värv viitab ebaõigele värvmaterjali valikule.
- Puidu pinnal esinevad tumenenud kohad võivad olla põhjustatud seen kahjustusest
- Ukselingid ja lukud on roostes ning osaliselt deformeerunud.

Joonis 24. keldri vahekoridori uks

Põhikorrusele sisenedes avanevad koridorist viis erineva kõrgusega ust erinevatesse ruumidesse. Kõik ukSED on viimistletud ühetüübilise tugeva ja läikiva valge värviga, kuid erinevad uksetahveldiste poolest. Uste seisukord on hea, kui oma olemuselt hoonesse mitesobivad.

Joonis 26. Metallist välisuks

Joonis 25. Peasissekäigu juures olevad eriilmelised ukSED

Praegune peauks on valitud kaasaegne tulekindel metall profiiliga uks. Vajadus sellise ukse tüübi järgi tuleb hoones tegutsenud haigla tõttu.

2.6. Küttekolded ja soojamüürid

Paistu pastoraadi hoones on ajalooliselt olnud suur hulk erinevast ajast ja erineva ehitusega ahjusid, mis olid ehitatud eesmärgiga tagada soojus kogu suuremahulises hoones. Hoones on kolm savipott ahju, mida võiks seostada hoone algupärase küttelahendusega. Peale hoone ümberehitust on juurde ehitatud plekkkestaga ahjusid, loogika tundub selline, et kahe palati (ruumi) peale on üks ahi. Ahjude ühed küljed on koridoris mille otstarve on kütta koridori. Teise korruse korteris on väikesemõõduline plekk kestaga ahi.

Joonis 27. Näited põhikorrusel asuvatest küttekolletest

Selline süsteem oli tüüpiline 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse suuremate elumajade puhul, kus tuli kütmist hajutada, kuid samas hoida ahjud võimalikult kompaktselt paigutatud, kasutades ära ühe küttekolde soojust mitmes ruumis. Ahjud on laotud põhiliselt

savipottidest või tellistest, mõned on värvitud või kaetud plekk-kestaga. Osadel ahjudel on näha malmist siibrid ja ukseid, mis on kaubanduslikult toodetud ahjutarvikud. Üle koridori korstnajala poolse ahjuni viib kivist laotud suitsulõõr. Pööningul paiknev suur mantelkorsten viitab hoone varasemale ehitusperioodile, see ei ole üksnes suitsulõõride kogumik, vaid massiivne konstruktsioon, mis koondab enda alla mitu küttekollet (pliite, ahjusid) ja võimaldab soojuse hajutamist läbi kogu hoone. Selliseid korstnaid laotud tellistest ja sel ajal kasutusel olnud lubimördiga, seejärel krohvitud ja vahel ka

Joonis 28. Pööningul näha olev mantelkorsten

valgendatud. Säilinud korsten on üldiselt heas seisukorras, pealtnäha terve ja tugev. Kuna ma lähedale ei julgenud minna, siis eemalt paistis ainult viimistluskihi taastamise vajadus, mis oli määrdunud ja kohati murenenud.

Hoone all on savi tellistest laotud tunnelkelder (joonis 29), mille seinad on krohvitud ja värvitud lubivärviga. Keldri ruumi üldine seisukord on hea, hetkel on ruum tühi. Kummasgi otsaseinas on sisseehitatud riuli urvad. Keldrisse viival trepil on osa astmestikust puit astmed, millede seisukord on küllaltki hea.

Joonis 29. Vaade keldrile

2.7. Interjäär

Paistu pastoraadihoonet läbib pikk koridor, millest pääseb mööda piki hoonet erineva suurustesse ruumidesse. Igal ruumil on ees erineva tahveldise ja tüübiga siseuks. Pärast oone ümberehitamist haiglaks on tekkinud järgmised muudatused: Uued vaheseinad on jaganud suuremad ruumid väiksemateks ruumideks.

Joonis 30. vaade koridori läänest itta

- Koridori on pikendatud juurdeehitusega maja otsa.
- Osad avatäited (uksed-aknad) on ümber paigutatud - peasissekäigu koht on hiljem tehtud.
- Mõnes ruumis on algne ruumi proportsioon täielikult kadunud, eriti seoses sanitaarruumide ehitamisega.

Esialgse vaatluse tulemusena ei saanud infot algupärase värvilahenduste kohta. Selleks on vaja teostada sondaaže. Kuna ruumijaotuse algset plaani ei õnnestunud leida, siis võiks sondaaže teha välisseinte pindadelt, arvestades algsete akende paigutust. Viimase remondi järel on seinad kaetud kaasaegse seinavärviga, toonideks valdavalt helekollane ja -roheline.

Joonis 31. Lõunapoolse külje ühe ruumi näide

Niiskemas hooneosas on näha krohvi- ja värvikahjustused. Interjööri üldmuljet segasid ruumides ladustatud esemed.

Hoones puudusid dekoratiivsed detailid.

Üheks silmapaistvaks interjöörü elemendiks on trepp. Uhke keerdtrepp ei ole praegu avalikult nähtav, sest asub hoone tagumise sissepääsu juures, mis viib teisele korrusele väljaehitatud korterisse ning pööningule. trepp tundub olevat valmistatud oskusliku puusep poolt, kes on lisanud trepi elementidesse arhitektuurseid kujundeid nagu voluut, sambad ja kannelüürid. Kahjuks on kõik trepi elemendid ülevärvitud tugeva nõukogudeaegse tumepruuni põrandavärviga.

Joonis 32. Vaated säilinud trepile

Interjöörü erijuhtum: pesuruumiks ümber ehitatud ruum.

Üks pastoraadi siseruum on tänaseks kohandatud sanitaarruumiks, mis ei vasta hoone algsele funktsioonile ega ajaloolisele ruumijaotusele. Siin on mitmeid ajastule omaseid ehitusvõtteid:

- Seinad on kaetud glasuuritud keraamiliste plaatidega, mille muster viitab 1980. aastatele.
- Vann, dušinurk ja seina integreeritud torustik on paigutatud olemasolevasse seina ilma konstruktsioone muutmata, mis tähendab, et ruum on kohandatud, mitte spetsiaalselt ehitatud.
- Põrand on punasest klinkerplaatidest, millel on hea veeimavus ja libisemiskindlus – sobiv asutuse pesuruumi tingimustele.
- Lagede viimistlus on lihtne – valge niiskuskindel lateks laevärv.

Joonis 33. Vannitoaks ehitatud tuba

3. Säilitamise ettepanekud

Säilitamisel tuleb arvestada hoone algseid materjale, ehitusviise ja proportsioone.

Alljärgnevalt on koondatud soovitusel hoone eri osade säilitamiseks ja taastamiseks:

Vundament ja sokkel

- Rajada või uuendada drenaazisüsteem ja suunata vihmavesi soklist eemale.
- Taastada horisontaalne hüdroisolatsioon, et vältida kapillaarniiskuse tõusu seintesse.
- Stabiliseerida pragnenud vundamendi osad.

Seinad ja viimistlus

- Eemaldada ebasobivad seinavärvid ja taastada hingavad lubi- või silikaatvärvid.
- Uurida ajaloolisi viimistluskihte ja taastada võimalusel ajaloolised värvitoonid.
- Vajadusel tugevdada siseseinte niiskuskahjustusega alasid ja asendada kahjustunud krohv sobiva seguga.

Põrandad ja vahelaed

- Avada kahjustatud põrandakonstruktsioonid ja taastada osaliselt või täielikult.
- Asendada tänapäevased kattematerjalid ilmselt algselt kasutusel olnud puitpõrandatega.
- Kontrollida vahelae konstruktsioonide tugevust ja vajadusel tugevdada.

Katus ja sarikad

- Puhastada katusekattematerjal samblast.
- Võimalusel võiks taastada algsed katuse aknad.

Akna- ja ukseavade säilitamine

- Säilitada ja restaureerida olemasolevad puitaknad ja -uksed, kasutades sobivaid parandustehnikaid ja õlivärve.
- Asendada idakülje algsete aknaavade aknad koopiatega originaal akendest.
- Tihendada avatäited sobivate naturaalse materjalidega, nt linaõlikitt, vilditihend.

Küttekolded ja mantelkorsten

- Teostada korstnjalgade ja küttekollete tehniline ülevaatus (sh lõõride suitsutest).
- Säilitada mantelkorsten kui ajalooline keskne element.
- Taastada või konserveerida kasutatavad ahjud.

Interjöö ja ruumijaotus

- Kaardistada säilinud ajaloolised detailid (liistud, ukSED, põrandad) ja säilitada neid võimaluse piires.
- Taastada võimalusel algne ruumijaotus või selle loogika (nt telgne koridor, sümmeetriline jagunemine).
- Eemaldada sobimatud ehituskihid (nt pesuruumi keraamiline plaatimine) ning taastada ruumi esialgne funktsioon või neutraalne viimistlus.

Fassaad ja välisilme

- Taastada algne tuulekoda lõunaküljel
- Uurida ajaloolist fassaadivärvi ja taastada pastelne, hoonega kooskõlas olev toon.

Asendiplaan ja maastik

- Kaardistada olemasolevad puud ja haljastus, säilitada väärikad vanad puud.
- Korrastada sadevee äravool ja pinnase kalded, et vesi ei valguks vastu soklit.
- Uurida ajaloolist maastikukujundust ja taastada osaliselt pargi struktuur (nt istutused, teedevõrk, väravad).

4. Väärtused

Paistu pastoraadihoone väärtused

1. Ajalooline väärtus

- Pastoraadihoone on osa **Paistu kihelkonna ajaloolisest tuumikust**, mis on olnud piirkonna kultuuri-, haridus- ja usuelu keskuseks juba keskajast alates.
- Hoone on seotud **Eesti kirikliku ja rahvahariduse arengulooga** — pastoraatide kaudu levisid valgustus, lugemisoskus ja rahvuslik ärkamine.
- Mantelkorsten ja küttekollete võrgustik viitavad **19. sajandi lõpu elustiilile ja tehnilisele korraldusele**.

2. Arhitektuurne väärtus

- Pastoraat esindab **klassitsistlikult mõjutatud kihelkonnakeskuse eluhoonet**, mille arhitektuur on proportsioonilt tasakaalus ja fassaadilt väärikas.
- Säilinud on **hoone üldmaht ning poolkelpkatus**.
- Mantelkorsten, laetalad ja massiivsed kiviseinad näitavad **ajaloolist ehitusviisi**, mis on tehnoloogiline väärtus ise.

3. Ehituspärandi väärtus

- Hoone säilinud konstruktsioonid (vundament, kiviseinad, puittalad, krohvipinnad) esindavad **19.–20. sajandi vahetuse ehitustehnoloogiat**, mis on väärtuslik nii õppematerjalina kui uurimisobjektina.
- Küttekollete rohkus ja soojamüürid näitavad **arukat energialahendust enne kaasaegseid süsteeme**.

4. Kogukondlik ja sotsiaalne väärtus

- Hoone paikneb **kohaliku identiteedi keskmes** — see on seotud kiriku, kihelkonna ja kohaliku ajaloomäluga.
- Kohalik kogukond tajub pastoraati kui **Paistu kultuuriruumi osa**, mille säilitamine tugevdab paiga sidusust ja ajaloomälu.

5. Maastiku- ja asendiväärtus

- Pastoraat moodustab koos Paistu kirikuga **silmapaistva ajaloolise ansambli**, mille paigutus ja vaated on ajastutruud.
- Asukoht Loodi ürgoru serval annab hoonele **maastikulise eripära ja esteetilise sideme ümbrusega**.

6. Autentsuse väärtus

- Hoolimata hilisematest ümberehitustest on hoones säilinud **autentseid kihistusi**, mis kajastavad eri ajastute vajadusi ja kasutusmustreid.
- Avatäited, mantelkorsten, põrandakonstruktsioonid ja fassaadi üldvorm loovad **tervikliku ajaloolise ilme**, mida on võimalik taastada.

Kokkuvõte

Paistu pastoraadihoone on oluline ajalooline objekt, mille väärtus seisneb tema arhitektuurilises tervikus, ajaloolises seoses kihelkonna arenguga ning kultuurilises tähenduses kohaliku kogukonna jaoks. Käesoleva töö eesmärgiks oli anda hoonele hinnang, tuvastada selle säilinud kihistused, seisukord ja restaureerimise võimalused, arvestades nii ehitusfüüsikalisi kui kultuuriloolisi aspekte.

Visuaalse ülevaatus ja dokumentatsiooni põhjal saab järeldada, et hoone üldine struktuur on säilinud, kuid esineb ulatuslikke niiskuskahjustusi, kulumisjälgi ja sobimatute materjalide kasutamise tagajärgi. Katus, sarikad ja mantelkorsten on konstruktiivselt rahuldavas seisukorras, ent vajavad puhastust ja tehnilist kontrolli. Fassaad, sokkel ning siseseinad on tugevalt mõjutatud ilmastiku ja varasemate remontide kvaliteedist.

Erilise väärtusega on hoonele iseloomulik mantelkorsten, soojamüürid, säilinud tahveluksed ja kivivundament, mis pakuvad head alust autentseks taastamiseks. Kuigi interjäär on osaliselt ümber ehitatud ja kaotanud osa ajaloolistest detailidest, on säilinud piisavalt viiteid hoone algsele ruumi korraldusele ja materjalikasutusele.

Pastoraadihoone asukoht Paistu kiriku kõrval ja Loodi ürgoru serval suurendab selle maastikulist ja kultuurilist mõjuväärtust. Hoone taastamine ja mõtestatud kasutuse leidmine tugevdaks kohaliku kogukonna identiteeti ning aitaks kaasa kultuuripärandi säilimisele.

Kokkuvõttes on Paistu pastoraadihoone säilitamine ja restaureerimine põhjendatud mitte ainult kultuurilooliselt, vaid ka ühiskondlikult. Selleks tuleb koostada detailne konserveerimis- ja kasutusplaan, mis põhineb töö käigus tehtud hinnangutel ja ettepanekutel ning lähtub põhimõttest – **väärikas minevik väärrib jätkuvat kohalolu tulevikus.**

Kasutatud kirjandus ja teised allikmaterjalid.

Arhiiviallikad

Paistu Maarja kiriku pastoraadihoone välisvaade.

<https://dspace.ut.ee/items/3d9717f3-2e03-47e6-b2e3-a440430df837>

Internetiallikad

Ehitusregister, <https://livekluster.ehr.ee/ui/ehr/v1/archive/ehitis/shr/112024349>) (vaadatud (28.04.2025)

Paistu pastoraat paistab uue aja künnisel lootusriikas. Eesti Kirik - 2013. 20.III

<https://eestikirik.ee/17623>

Paistu pastoraadi peahoone, 18. saj. Kultuurimälestiste register.

<https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=14597>

(28.04.2025)

Paistu. Maa- ja Ruumiamet. <https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/maainfo> (28.04.2025)

Paistu kirik ja pastoraat. Vikipeedia. https://et.wikipedia.org/wiki/Paistu_kirik

Paistu vallas küpseb tuli pastoraadihoone pärast.- 1996. 14.III

<https://epl.delfi.ee/artikkel/50724548/paistu-vallas-kupseb-tuli-pastoraadihoone-parast>

Kirjandus ja publitseeritud allikad

Luik Tiiu. (1998). Paistu kihelkond. Trükiekspert Viljandi (lk. 92-119).

Vaher, Max. (1934). Lühike ülevaade Paistu-Maarja ev.lut. usu kiriku ja kihelkonna elust-olust. Paistu-Maarja kogudus. (lk.25)